

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LIII

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкаји, др Милка Ивић,
др Павле Ивић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Слободан Ремейић, др Живојин Станојчић, др Светозар
Свијовић, др Срејко Танасић, др Драго Ћујић, др Егон Фекејте*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1997

децембар 1996.

Snježana Kordić, **Relativna rečenica**, Zagreb: Matica hrvatska (Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva 25), 1995: 365.

Релативна реченица као тип зависне клаузе неупоредиво најчешће, у поређењу с осталим типовима координираних у субординираних клауза, бивала је предметом пажње синтаксичара. Списак радова мањег, али и већег, монографског, обима, посвећених релативној клаузи у различитим појединачним језицима, те у језицима посматраним контрастивно, прилично је обиман. Уз то релативна реченица као тип синтаксичко-семантичке јединице једно је од оних проблемских поља у које су улазили, сразмерно често, лингвисти различитих теоријско-методолошких усмерења, од традиционалних граматичара — филолога преко генеративних граматичара, до оних који се баве процедурама усвајања језика. При том је, опет у поређењу с осталим типовима зависних реченица, она бивала посматрана и из синхроне и из дијахроне перспективе. Релативну клаузу као тип структуре познају многи језици како генетски сродних тако и генетски несродних скупина, а када је индоевропска скупина језика у питању, онда се овај тип клаузе сматра и најстаријим типом зависне реченичне структуре¹. Заинтересованост синтаксичара за релативну реченицу вероватно је била подстакнута њеним нарочитим, лако уочљивим формалним карактеристикама, посебно у језицима с развијеном деклинационом флексијом, високом фреквентношћу, нарочито у језицима који немају партиципе, или су их временом изгубили, при том заступљеношћу у најразличитијим функционално-стилским варијететима, податношћу процесима реченичне редуције и кондензације. Из истих ових разлога била је посебно погодна за контрастивна језичка истраживања.

И релативна клауза у српском и хрватском (/српскохрватском) језику није до сада измицала пажњи синтаксичара, мада је, барем када су монографске студије у питању, готово по правилу бивала детаљније осветљавана у контрастивним истраживањима или у дијахронији. При том су аутори монографских студија, осим у једном случају, били страни слависти, а оне [монографске студије] су све штампане на страном језику (три на енглеском

¹ Helena Kurzová, *Der Relativsatz in den indoeuropäischen Sprachen*, Hamburg, 1981.

и једна на руском). Хронолошким редом то су књиге: Arne Gallisa, *The syntax of Relative Clauses in Serbocroatian, Viewed on a Historical Basis*, Oslo, 1956; Петра Андреевича Дмитријева, *Очерки по синтаксису сербохрватског језика*, Ленинград, 1966; Dore Maček *Relativization in English and Serbo-Croatian*, YSCECP New Studies 3, Zagreb, 1986; i Waylesa Brownea, *Relative Clauses in Serbo-Croatian in Comparison with English*, YSCECP New Studies 4, Zagreb, 1986.

Средином 1995. године у Загребу се, у оквиру Знанствене библиотеке Хрватског филолошког друштва (књига 25), а у издању Матице хрватске, и уз потписе рецензената Јосипа Силића и Ива Прањковића, појавила књига Сњежане Кордић² под насловом *Релативна реченица*. Књига је настала првенствено на темељу њеног магистарског рада *Релативна реченица у првом десетљећу XX стољећа*, с тим што је на исту тему ауторка објавила до сада и десетак радова у хрватским и страним часописима, а и тема њене докторске дисертације, *Замјењивачко-ујућивачке ријечи у реченици и шексју*, делимично покрива исто истраживачко поље.

Књига се бави релативном реченицом, њеним синтаксичко-семантичким статусом, те карактеристикама и заступљеношћу у значајнијим функционалним стиловима на изузетно обимном корпусу од „неколико тисућа релативних реченица“ прикупљених „из писаних текстова публицираних на хрватском стандарднојезичном подручју“. Но, по речима саме ауторке, „сви закључци о релативним реченицама у хрватском језику ... вриједје уједно за читаво подручје новоштокавског стандарда, дакле за подручје Хрватске, Србије, Босне и Херцеговине и Црне Горе“ (47). Корпус је временски занимљиво концепиран, а сама концепција, при том, прецизно образложена. Основу је чинио тзв. средишњи корпус, по обиму највећи, који временски покрива прву деценију XX века (1900–1910), време непосредно након обухватнијег нормирања стандардног језика. Поред тога формирана су и два мања корпуса, један из савременог језика, а други из језика 18. века, што је ауторки пружало могућност поређења и уочавања смера евентуалних дијакроних промена. Но, ипак, по њеним речима, опис и статистичка анализа темеље се на средишњем корпусу, а друга два мања послужила су само као контролни корпуси. Уз то одабрани корпус је, сагласно постављеном циљу, наглашено функционално поливалентан — „заступљени су сви функционални језични слојеви стандардног писаног језика: књижевни, знанствени, административно-правни, новински, па и, мањим дијелом, говорни језик (стенографски записник говора)“, а „унутар сваког функционалног стила заступљени су различити жанрови: новела, драма, писма, поезија, записник са сједнице, наредба, упута, закон, судски извјештај; чланци и књиге из при-

² Сњежана Кордић је млад истраживач, школована у Осијеку на Педагошком факултету, магистрала (1992) и докторира (1993) у Загребу на Филозофском факултету, где је једно време и радила као асистент на „Катедри за савремени хрватски књижевни језик“. Од 1993. предаје савремени хрватски језик на Славистичком семинару Филолошког факултета Универзитета Рур у Бохуму.

родних и друштвених знаности; вијест, репортажа, извјештај, коментар, интервју, оглас/реклама“ (48–49). При том пажњи подједнако подлеже и корпус у целини, и корпуси који покривају појединачне функционалне стилове.

Књига је устројена на следећи начин. Након ауторкиног Предговора (9–13), следи осам поглавља са одговарајућим потпоглављима: 1. **Одређење релативне реченице** (15–52): 1.1. Категорија релације (15–20), 1.2. Својства релативне реченице (20–41), 1.2.1. Зависна реченица (23–24), 1.2.2. Атрибутивна реченица (25–34), 1.2.3. Релативизатори (34–38), 1.2.4. Функције за антицедентил сачуване у релативној реченици (38–40), 1.2.5. Контактни положај антицедентила и релативизатора (40–41), 1.3. Недоумице у граматицима (42–46), 1.4. Корпус (46–52); 2. **Релативизатор који** (53–140): 2.1. Састав антицедентила и рестриктивности/нерестриктивности релативне реченице (60–107), 2.1.1. Власитио име или лична замјеница у антицедентилу (64–71), 2.1.2. Дештерминатор у антицедентилу (72–107), 2.1.2.1. Показни дештерминатори (78–97) [Показни дештерминатор овај (80–81), Показни дештерминатор тај (81–83), Показни дештерминатор онај (83–94), Показни дештерминатори такав и онакав (95–96), Показни дештерминатор толики (96–97)], 2.1.2.2. Посвојни дештерминатори (97–98), 2.1.2.3. Неодређени дештерминатори (98–103), 2.1.2.4. Ойћи и одрични дештерминатори (103–107), 2.2. Релативна реченица са инкорпорираним антицедентилом (108–112), 2.3. Генитивно-акузативни синкретизам (113–128), 2.4. Изражавање посвојности релативизаторима који и чији (128–140); 3. **Релативизатор што** (141–186): 3.1. Склоњиви релативизатор што (144–153), 3.1.1. Састав антицедентила (147–148), 3.1.2. Подијив релативизатора што (148–153), 3.2. Несклоњиви релативизатор што (154–186), 3.2.1. Што и ресумитивна замјеница (157–165), 3.2.2. Рестриктивна природа релативизатора што (166–170), 3.2.3. Још неки ијови релативних реченица уведених помоћу што (170–175), 3.2.4. Нерестриктивна/независна реченица (175–186); 4. **Релативна реченица с формалним антицедентилом** (187–210): 4.1. Релативизатор који (193–203), 4.2. Релативизатор што (203–204), 4.3. Релативизатор што (204–207), 4.4. Релативизатор тко (207–210); 5. **Слободна релативна реченица** (211–224): 5.1. Придјевна замјеница који (215–216), 5.2. Именичке замјенице тко и што (217–224); 6. **Приложни релативизатори** (225–259): 6.1. Приложни релативизатор гдје (235–243), 6.1.1. Реченице с именичким антицедентилом (236–238), 6.1.2. Реченице с формалним антицедентилом (238–240), 6.1.3. Реченице без антицедентила (слободне) (240–243), 6.2. Приложни релативизатор кад(а) (243–249), 6.2.1. Реченице с именичким антицедентилом (244–246), 6.2.2. Реченице с формалним антицедентилом (246–247), 6.2.3. Реченице без антицедентила (слободне) (247–249), 6.3. Приложни релативизатор како (250–254), 6.3.1. Реченице с именичким антицедентилом (250–252), 6.3.2. Реченице с формалним антицедентилом (252), 6.3.3. Реченице без антицедентила (слободне) (252–253), 6.3.4. Реченице с реченичним антицедентилом (253–254), 6.4. Приложни релативизатор колико (254–255), 6.5. Везнички релативизатори гдје и како (255–259); 7. **Експрионирана релативна реченица** (261–276), 7.1. Релативизатор који (268–274), 7.1.1. Дис-

пактисности узрокована глаголом надређене реченице (268–271), 7.1.2. Дистактисности узрокована неглаголским конституйивним чланом надређене реченице (271–272), 7.1.3. Дистактисности узрокована неглаголским чланом надређене реченице подређеним антецеденту (272–273), 7.1.4. Дистактисности узрокована уметнутошћом структуром (273–274), 7.2. Релативизатор што (274), 7.3. Релативизатор што (274–275), 7.4. Релативизатор кад (275), 7.5. Релативизатор како (276), 7.6. Релативизатор тко (276); 8. **Партицип и релативна реченица** (277–281); следи **Закључак** (282–300) у виду резимеа на хрватском, те његов превод (урадила Дора Мачек) на енглески: *Summary: Relative clauses* (301–316); на крају, једно неуобичајено поглавље *О терминима и нешто ишре* (317–321), потом *Извори* (322–324), *Литература* (325–359), *Казало имена* (360–365), и *Биљешка о аутору* (366).

С обзиром на постављени циљ и устројеност корпуса, књига је релевантна посматрано из барем четири перспективе, данас у савременој лингвистици подједнако важне, када је у питању стандардни језик: (1) системски — формални и семантички — статус једне језичке (у овом случају синтаксичко-семантичке) јединице, (2) функционално-стилски — њене особености у значајнијим функционалним стилевима језичког стандарда, а онда и особености различитих функционалних стилова с обзиром на дату језичку јединицу, (3) синхроно, и (4) дијахроно.

Съезжана Кордић релативну реченицу одређује овде првенствено с обзиром на формални критериј — тип релативизатора, синтаксичке јединице којом се уводи релативна реченица у хијерархијски вишу структуру, и семантички критериј — полази од одређења појма релације као односа којим се „*осићварује придруживање својства ијелини* [а не ... неки други подтип релације, каква је нпр. узрочно-последична“ (17, нап. 6)]. Односност, при том, сматра „над-појмом“ који је „заснован на семантичким и формалним критеријима“, и он је за њу овде примаран и једино релевантан, „док је приложност, атрибутност, субјектност реченице под-појам, заснован на функционалном критерију“ (231–232), па је од секундарне важности.

Сагласно таквом полазном класификацијском критерију, ауторка у релативне реченице убраја најпре оне уведене релативизаторима — придевским заменицама, *који (Отац, КОЈИ је јучер доићутовао, данас већ иде назад.), и чији (Видио сам сусједа ЧИЈА кућа је недавно завршена.)* у алтернацији с генитивом заменице *који (Видио сам сусједа кућа КОЈЕГА је недавно завршена., односно Видио сам сусједа КОЈЕГА је кућа недавно завршена.),* као и, истина ретко, дативом исте заменице (*У њој је било главно мјесто град Којор, КОЈЕМУ се и данас виде развалине ...*); затим, исто тако придевским заменицама, *какав и колики* (овим се релативизаторима не бави посебно, само их статистички региструје); те именичким заменицама *ићко (ТКО жели било какова одговора ... неки приклоић марку за одговор — бави се њоме у поглављу о слободним релативним реченицама) и ићто* (с тим да прави дистинкцију између *ићто* које је деклинабилно, није заменљиво с *који* и никада нема именички већ само формални антецедент — *Оно ШТО се чићта ...*, *Оно ЧЕГА нема ...*, *Оно ЧЕМУ се радујем ...*; — или је без анте-

цедента — *ШТО јест, јест.*; — или је антецедент цела реченица — *Сваки има свој начин мишљења ШТО још не значи да морамо ко пас на мачку.; Иза тога је Тврћко имао мирно владање, ЧИМЕ му се пружи прилика ...* — и *што* које је индеклинабилно, замениво с *који* увек када релативизатор заступа антецедент који у релативној реченици функционише као субјекат или директни објекат, али никада не уводи слободну релативну реченицу, тј. не може се појавити без антецедента — *Преузимам, уз границију, појправке сѣројева, моћора, двоколица и свих предмета ШТО засјецају у механичку сѣруку*). Уз то, ауторка релативним реченицама сматра и све оне уведене заменичким прилозима *где, када, како, колико* (на којима се и детаљније задржава у поглављу *Приложни релативизатори*, 225–259), те *куда* и *камо*, као и оне уведене везницима, нпр. *док* и *чим* (које не обрађује детаљно због њихове ниске фреквенције у посматраном корпусу, али их региструје у графикама који илуструју статистичку заступљеност), с тим што свакој од њих приписује и „додатно значење“, месно, временско, начинско, у зависности од тога у функцији које „приложне ознаке“ се појављује антецедент у релативној реченици. Према томс, као основни показатељ релацијског односа у свим случајевима узима присуство антецедента, синтаксичке јединице према којој релативизатор успоставља релацију типа „придруживање својства целини“, а која, опет, може бити у пуној мери лексикализована (носити конкретну семантику — обично се ради о именици — релативне реченице с именичким антецедентом — или, пак, целој реченици), или бити граматицизована (лишена конкретне семантике — обично се ради о заменици *онај, онакав, онолики* или заменичком прилогу *ондје, онда, онако*) — релативне реченице с формалним антецедентом. Из тога проистиче на функционалном плану њена атрибутивност, дакле њена функционалност на нивоу синтагме. При том је, чини ми се, јасно, иако није експлицирано, термин атрибутивност овде не имплицира семантички статус — рестриктивност — већ позициони статус — адноминалност. Уз то релативна реченица, према ауторки, може бити реализована и као слободна, односно без антецедента. Контактна позиција антецедента и релативизатора уз дислоцираност антецедента у односу на целу релативну реченицу сматра се типичном одликом, али је у посматраном корпусу уочена и, с једне стране, екстрапонирана релативна реченица (дистантна [ауторкин термин је дистактна] позиција антецедент релативизатор — *У подне је сѣигао брзојав из Токија, да 28 обсадних топова бомбадира Порџ-Арџур, КОЈИ су до сада бацили 385 граната* — уз напомену да дистантност може бити узрокована различитим елементима надређене реченице: глаголом као у наведеном примеру, али и „неглаголским конститутивним чланом надређене реченице“, који није у вези са антецедентом [*Данас по подне примио је краљ у аудијенцију аустријског министра председника баруна Bienерtha, КОЈА је трајала пет четвртина сата*], или који је антецеденту подређен [*Schlegel је онда послао брзојав проф. Масарџу, у КОМ му је јавио...*], као и уметнутом структуром [... а према жељи овлашћеника и *такове установе — како је горе изјакнуто — КОЈЕ се одобрити могле не буду.*]), а с друге релативна реченица с инкорпорираним

антецедентом (антецедент је укључен у структуру релативне реченице — *КОЈА стиранка на њо не љрисџане, на њу ће се онда љрошезаџи оне ријечи у изборном љрогласу...*). Улога релативизатора је при том да, поред тога што уводи релативну реченицу, истовремено, у свим случајевима (дакле, по мишљењу ауторке и када је релативизатор заменички прилог, или везник, нпр. *док, чим* [!]), синтаксички заступа антецедент у самој релативној реченици.

Посебну пажњу Кордићева посвећује питању рестриктивности/нерестриктивности релативне реченице у односу на њен антецедент, и у зависности од типа антецедента, што је у основи, поред формалне стране, главно питање које се поставља у вези с релативном реченицом. Овај се проблем разматра детаљно, пре свега на примерима реченица с релативизатором *који*. Понуђена анализа је заиста исцрпна, и готово без спорних интерпретација, барем према виђењу аутора овога приказа. Посебно се разматра рестриктивност/нерестриктивност релативне реченице уз (1) властито име или личну заменицу у антецеденту (релативна реченица је у првом случају увек, а у потоњем по правилу нерестриктивна), и уз (2) детерминатор у антецеденту, и то (а) показни (*овај, џај, онај* — прва два утичу на нерестриктивност, а трећи у великој већини случајева на рестриктивност релативне реченице, затим *џакав, онакав, џо.лики* — прва два утичу на рестриктивност, а трећи је у том смислу необележен — релативна реченица која следи након антецедента с овим детерминатором у једнаком броју случајева је и рестриктивна и нерестриктивна), (б) присвојни (нпр. *свој* или *ваш* утичу на нерестриктивност релативне реченице), (в) неодређени (*неки, некакав, некоји, један* утичу на нерестриктивност релативне реченице), те (г) општи и одрични (*сви, сваки, никакав* утичу на рестриктивност релативне реченице). Осим тога, разматрање довољног броја различитих случајева омогућило је ауторки да уочи да је рестриктивност/нерестриктивност релативне реченице резултат међусобног деловања више различитих чинилаца, као и да направи инвентар оних најважнијих (садржај и састав антецедента, садржај и састав релативне реченице, знање саговорника о ванјезичкој стварности, контекст). Управо у овом делу издвајају се врло лепа запажања о комплементарности граматичко-семантичких и лексичких елемената унутар језичког контекста са елементима ванјезичког контекста.

Одабрани формално-семантички критериј у издвајању релативне реченице као типа структуре, примењен је крајње доследно. При том је исправљена једна методолошка погрешка, широко присутна у досадашњој сербокроатистичкој литератури. Она се, наиме, односи на интерпретацију оних зависних реченица које се у структуру хијерархијски више разине уводе пре свега заменичким прилозима (*где, када, како, колико*). Такве реченице су у литератури, посебно у граматицама (на које се иначе, ауторка ове књиге врло критички осврће), сврставане у две класе: у прилошко-одредбене /„приложне“ (месне, временске, начинске), ако уз заменички прилог у функцији везника није уопште експлициран други заменички прилог (нпр. *џамо, онда, онако, онолико*), или је он, пак, експлициран али није у контактном положају

у односу на заменички прилог који функционише као везник; и као релативне (месне, временске, начинске), ако је уз заменички прилог који функционише као везник експлициран, и при том у контактном положају, други заменички прилог. Ове су, дакле, реченице биле прилошко-одредбене или релативне у зависности од дистрибуције два заменичка прилога, једног у функцији везника, а другог у функцији његовог корелатива (како се он зове у граматикама). Овде се наиме потпуно исправно експлицираност/неексплицираност заменичког прилога у функцији „антецедента“ не узима као критериј одређења зависне реченице као релативне или као прилошко-одредбене [на страну то што се о томе не води рачуна у неким другим случајевима, нпр. када се тумаче слободне релативне реченице].

За приступ у целини важно је обратити пажњу на следеће. Све релативне реченице, па и оне с „приложним релативизаторима“, посматрају се само на нивоу синтагме. Као релевантан узима се, с једне стране формални однос релативна реченица преко релативизатора (који релативизатор у којем морфолошком облику) антецедент, а с друге стране семантички однос релативна реченица тип антецедента (именички — властито име или општа именица с различитим детерминаторима — , заменички, прилошко-заменички) — рестриктивност/нерестриктивност. Реченицама с приложним релативизаторима, при том се приписује још и „додатно значење“: месно, временско, начинско. Важно је уочити да је „додатно значење“ овде оно значење које се реализује у *самој релативној реченици*, односно оно значење које има антецедент посредством релативизатора у релативној реченици, *а не сама релативна реченица*.³ Стога су у исту класу случајева сврстани рецимо примери: *Онда је дошло доба (...)* ГДЈЕ су се имућнији грађани ситали осјећајћи слободнији и свјеснији. или *Море је било увијек њихово главно поље* ОДА-КЛЕ су црпили своје благостање. (237) и *Ми смо дакле још тамо* ГДЈЕ су нас оставили *Heckel* и *Kner*. (238); или *Има случајева* КАД ова или она *сипанка* хоће да чека ... (245) и ... *његово је име* *посијало* *ошћенићу* *познајћу* *фактично тек онда*, КАД је *непошћуности* *његове теорије* доказана. (246) или *Први га иућа биљеже извори* године 1323., КАД је издана *пред њим* *једна повеља* (...). Не узима се, дакле, као релевантан критериј улога релативне реченице у синтаксичко-семантичкој структури хијерархијски највише разине — у реченици чији је она конститутивни елеменат. Иако ауторка функционалност [а не треба заборавити да она имплицира и одређено значење] сматра „под-појмом“, када су релативне реченице с „приложним релативизаторима“ барем у питању, она не би смела бити заобиђена, с обзиром на то да се такве реченице показују као сасвим особене, при том различите од осталих релативних реченица, ако се примени перспектива

³ Овде је занимљиво уочити и још нешто. „Додатно значење“ се не помиње код реченица с релативизатором *који* када је он у неком падсжном облику, нпр. у локативу па заступа антецедент који има значење места у релативној реченици. Експлицитно се говори само о релативној посесивној реченици (нпр. с релативизатором *чији*).

реченице као хијерархијски неодређене структуре.⁴ Осим тога, ваљало би размислити и о прецизнијем терминолошком решењу од постојећег — релативна месна/временска/начинска реченица — пошто оно имплицира семантички статус целе релативне реченице, а не семантички статус антецедента, преко релативизатора, у релативној реченици. Но, чак и у недостатку, доброг, прецизног термина, увек је могућа, и разуме се неопходна, јасна експликација перспективе посматрања.

Посебно важна компонента ове књиге, коју нарочито треба истаћи, јесте покушај да се сагледају особености релативне реченице из перспективе функционалних стилова, а изложени резултати, с друге стране, истовремено доприносе прецизирању карактеристика појединачних функционалних стилова. Књига обилује статистичким подацима, исказаним нумерички и графички, који илуструју заступљеност различитих формалних структура издвојених према одабраним критеријима (нпр. према релативизатору, према присуству/одсуству антецедента, према типу антецедента, према семантичком односу релативизатор антецедент — рестриктивност/нерестриктивност —, према дистрибуцији релативизатор антецедент) у корпусу у целини, као и у деловима корпуса који покривају појединачне функционалне стилове. На пример, придевска заменица *који* је свакако најфреквентнији релативизатор и у корпусу у целини (60% релативних реченица) и у појединачним функционалним стиловима (49% у књижевном, око 60% у административно-правном и научном, и 66% у новинском стилу), далеко чешће се појављује с лексикализованим антецедентом у односу на који је подједнакој мери и рестриктивна и нерестриктивна. Релативизатор *што*, с друге стране на пример, има далеко мању фреквенцију (у целокупном корпусу њиме се уводи 20% релативних реченица, при чему се 11% односи на индеклинабилно *што* које је замениво са *који*), сразмерно још чешће се појављује с лексикализованим антецедентом, и сразмерно је чешће релативизатор рестриктивне реченице, али је, посматрано према функционалним стиловима, његова заступљеност приметно различита (највише се среће у књижевном стилу — 30% — а затим фреквенција опада преко административно-правног и научног стила до новинског, у којем износи 12%). Посебно је занимљив податак о односу у процентној заступљености релативизатора *који* и његове стилске варијанте, индеклинабилног *што*, у појединачним функционалним стиловима: у новинском стилу њихов однос је 66% : 4%, у научном 62% : 9%, у административно-правном 60% : 12%, а у књижевном 49% : 20%. Према критерију рестриктивност/нерестриктивност, разлике међу стиловима нису драстичне, али статистички подаци указују на то да су релативне реченице у административно-правном стилу нешто чешће рестриктивне, а у научном нерестриктивне. Формални антецедент најчешће има релативна

⁴ Опширна дискусија о том питању, а поводом временске реченице, даје се у: Ивана Антонић, *Временска реченица у стандардном српском језику*, Докtorsка дисертација, Одсек за српски језик и лингвистику, Филозофски факултет Нови Сад, октобар 1995.

реченица чији је релативизатор деклинабилно *што*, а најређе, од реченица са фреквентнијим релативизаторима, она уведена индеклинабилним *што*.

Иако се презентовани опис релативне реченице заснива првенствено на корпусу ескерпираним из извора који датирају из прве деценије XX века, он одговара и стању у данашњем хрватском језику, дакле релевантан је и синхроно. Е обзиром на то да је, по речима ауторке, консултован и, истина по обиму мањи, корпус из данашњег језика. Ипак, велика је штета што се статистички подаци односе само на средишњи корпус и што у самоме тексту нема више примера који потичу из данашњег језика.

Поређењем временски удаљених корпуса уочене су и одређене развојне тенденције. Пре свега, повећање учесталости релативних реченица прво због повлачења одређеног партиципа, а онда и повећање броја нерестриktivних релативних на рачун независних реченица, поготово у савременом писаном језику, због опште тенденције ка усложњавању исказа. Поред тога, још две промене су посебно значајне. Прва се односи на ширење синкретизма акузатив — генитив у мушком роду за неживо у парадигми заменице *који* (*аутио КОЈЕГ је прогутио мрак местио аутио КОЈИ је прогутио мрак*) са тенденцијом проширивања и на средњи род (*Досјејла је у оно стианье КОЈЕГ побожне душе називају благословеним.*). Ова је промена захватила најпре директни, а затим и предлошки објекат, а настала је, по мишљењу ауторке, због могуће двосмислености, недовољно јасне разлике између функције субјекта и функције објекта антецедента који заступа релативна заменица у релативној реченици када се употреби акузатив заменице *који* по облику једнак номинативу (*Погледала је мјесец / у мјесец КОЈИ је прекрио облак.* према *Погледала је мјесец / у мјесец КОЈЕГ је прекрио облак.*). Уочено је и да се овај синкретизам чешће појављује када је релативна реченица нерестриktivна, тј. да одређеност, познатост антецедента бива јаче истакнута када је релативизатор *који* у облику који је једнак генитиву. Друга промена тиче се посесивног генитива релативне заменице *који*. У средишњем корпусу, дакле почетком века, тај генитив је забележен искључиво испред именице на коју се посесивност односи (*Имаће владу, КОЈЕ ЧЛАНОВИ исеу ти саборски заштитници, и ти чланови саборске већине.*), док данас све чешће стоји иза именице (... *шћј. о промишленим и провјерљивим воступцима ПРИМЈЕНОМ КОЈИХ се пражезик успосиљава ...*).

Говорећи о одабраном корпусу, ауторка наглашава да донети закључци о релативним реченицама у хрватском језику „вриједи уједно и за читаво подручје новоштокавског стандарда, дакле за подручје Хрватске, Србије, Босне и Херцеговине и Црне Горе“ (47). То сасвим сигурно важи за ове карактеристике релативне реченице које се могу сматрати прототипским, а са великом вероватноћом се може претпоставити да то важи и за особености релативне реченице по функционалним стилovima. Ваљало би проверити како стоји ствар са екстрапонираном релативном реченицом (уз вођење рачуна о томе који се функционални стилови узимају у обзир), као и са генитивно-акузативним синкретизмом. Утисак је приказивача да запажања Кордићеве која се односе на хрватски језик важе и за српски, иако је пре-

скриптивна норма у оба случаја ригорозна. Исто тако би требало проверити стоји ли запажање у вези са релативном реченицом уведеном индеклинабилним релативизатором *што* као стилском варијантом релативизатора *који* у књижевном стилу. У вези с овим је, међутим, утисак приказивача да суд Ирене Грицкат из 1975. године, да је релативизатор *што* фреквентнији у западној варијанти српскохрватског језика⁵, остаје на снази. Напокон, у савременом српском језику посесивност се неће исказивати генитивом придевске заменице *који* ни са дислоцираним антецедентом, а поготово не са антецедентом инкорпорираним у релативну реченицу, као ни дативом исте заменице.

И на самом крају представљања ове добре књиге једна напомена. Сасвим неуобичајено, књига садржи и поглавље насловљено *О терминима и нешто шире* (317–321), полемички интонирано, срочено аргументовано и храбро (онако како су, уосталом, срочени и осврти на литературу, посебно домаћу, другде у тексту). Књигу заиста ваља прочитати.

Нови Сад, јул 1996.

Ивана Анђонић

⁵ Уп.: Ирена Грицкат, *Студије из историје српскохрватског језика*, Београд, 1975: 222. Сњежана Кордић сматра да је „оваква разлика уочена зато што за успоредбу двају стандарда нису узимани жанровски исти текстови“ (165).